

ПСИХОКОРЕКЦІЙНА РОБОТА
З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ,
ЯКІ МАЮТЬ РОЗЛАДИ ПРИХИЛЬНОСТІ
ТА ЗАТРИМКУ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Вінниця 2016

ЗМІСТ

Передмова.....	2
Вступ.....	4
Розділ I. Підготовка та організація психокорекційної роботи з дітьми, які мають розлад прихильності та затримку психічного розвитку	
1.1. Підготовка умов для проведення психокорекційної роботи з дітьми, які проживають у дитячому будинку.....	7
1.2. Назва та інструкції до виконання вправ, які увійшли до психокорекційної програми.....	9
1.3. Використання арт-терапевтичних технік. Малювання та ліплення.....	9
ВИСНОВКИ.....	9
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА.....	11
ДОДАТКИ.....	11

На п'ятнадцятому конгресі World Association for Infant Mental Health, який проходив з 29.05.16р. по 02.06.2016р. у Празі, було представлено дуже важливе дослідження, яке проводила група американських психологів під керівництвом С. Zeanach. Це дослідження було присвячене темі адаптації дітей з притулків Румунії у прийомні сім'ї та тривало 10 років. Вивчалась проблема, чи можуть діти подолати проблеми, які виникли у них внаслідок перебування в інституції від народження до двох років. Початковий вік досліджуваних дітей був обраний не випадково, адже до двох років у дитини завершується формування афектів.

ЧАСОВИЙ РОЗПОДІЛ ФОРМУВАННЯ І ПРГОВЯВУ АФЕКТІВ	
Змінна проведеної оцінки	Чутливий період закритий
Стереотипи	12 місяців
Виразна мова	15 місяців

Рецептивна мова	15 місяців
Читання	24 місяців
Безпека	24 місяців
Організація	24 місяців
Вихователь з добрими соціальними навиками протягом років	20 місяців

Висновок виявився песимістичним. В усіх групах дітей, які отримували періодичну психологічну підтримку,- залишався специфічний дефект афективної системи.

Навіть при регулярній психологічній роботі протягом 12 років залишається нерозбірлива поведінка при соціальній взаємодії в юнацькому віці
• Шукачі уваги, підвищена дружелюбність до незнайомців, схильність до нерозбірливої закоханості • «Незнайомці в процедурі Дверей». Незнайомець дзвонить в двері, запрошує дитину на прогулянку і дитина слідує за незнайомцем(Zeanah) • Після зав'язування дружби дитина йде за незнайомцем, покидаючи батьків(дезорганізований розлад прив'язаності)(Main) • Виносить з дому все, що потрібно людям по іншу сторону дверей

Причини пошкодження афекту були визначені, як типові для всіх притулків, в усіх країнах світу, де ще є притулки і знаходяться два з половиною мільйони дітей. В Україні таких дітей налічується біля ста тисяч.

Екологія інституціонального життя. Обширна варіабельність в межах інституції
1. Регламентований розклад дня 2. Високий коефіцієнт дитина/догляд 3. Не індивідуальний догляд 4. Відсутність психологічної складової в догляді 5. Постійна зміна персоналу

У нашій області діти дошкільного віку, які залишились без батьківського піклування перебувають у Вінницькому обласному спеціалізованому будинку

дитини з ураженням центральної нервової системи та порушенням психіки. За останні 2 роки кількість дітей в ньому не зменшується, а збільшується і знаходиться на рівні 90 осіб. В той же час у лікарнях є діти, від яких відмовились матері. Саме такі діти очікують своєї черги потрапити в будинок дитини. У державній установі дуже добре дбають про таких дітей. Але для повного забезпечення психологічних потреб дітей в формуванні надійної прихильності у персоналу закладу, з об'єктивних причин, не має відповідних ресурсів. Це можливо лише надати дитині в теплому родинному колі. Що робити дітям і вихователям?

Психологічна група ГО «ГІД» презентує початок роботи, яка має на меті вивчення можливості психологічної корекції ігровими і арт-терапевтичними методами розладів прихильності у дітей. Звичайно, дана робота лише початок, вона не могла за короткий час вирішити проблему на глибинному рівні, але потрібно з чогось розпочинати.

Мостова О.П.

Головний дитячий психіатр у Вінницькій області, аналітик.

ВСТУП

Ратифікувавши в 1991 році Конвенцію ООН про права: дитини, Україна взяла на себе зобов'язання щодо захисту прав дітей та визнала важливість і необхідність, а також пріоритетність сімейних форм влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Відповідно до п. 3 ст. 5 Сімейного кодексу України держава забезпечує пріоритет сімейного виховання дитини. Кожна дитина, яка тимчасово або назавжди позбавлена свого сімейного оточення, має право на захист і особливу

допомогу з боку держави, зокрема діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.

На даний час в Україні нараховується, за даними офіційної державної статистики, яку надав заступник директора Департаменту з питань захисту прав дітей та усиновлення Міністерства соціальної політики Володимир Вовк, на 1 січня 2016 в Україні (без урахування окупованих територій сходу та Криму) понад 73 тисячі дітей-сиріт. З них понад 52 тис. перебувають під опікою найближчих родичів, в інтернат них установах залишаються близько 6 тисяч 600 дітей. На обліку соціальних служб є 25 тис. дітей з сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах і не можуть виховувати дітей. 18 тис. дітей можуть бути усиновлені.

У Вінницькій області на обліку соціальних служб, станом на 30.11.2016 року, знаходиться 2536 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. З них 652 дитини можуть бути передані на усиновлення.

Держава виконує обов'язки по забезпеченню основних потреб дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, але безліч проблем, які залишаються поза увагою і можливістю їх вирішення в інституційних закладах.

Важко вирішуваними проблемами, які потребують фахового розв'язання є затримка психічного розвитку дітей, затримка розвитку простих навичок соціальної взаємодії. Діти, які тривалий час (часто від народження!) знаходяться у закритих інтернат них установах відстають в рази від дітей, які виховуються в звичайних сім'ях.

До проблеми виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування завжди є певний інтерес у суспільстві. Цілком справедливо надається перевага проблемам соціального забезпечення таких дітей. Але не

менш важливою, і ще більше не вирішеною, залишається проблема стану психологічного здоров'я дітей, які ростуть не в сім'ях.

Для нормального розвитку дитині необхідно з народження бачити зразок того, на кого вона має рівнятися. Так влаштована людська сутність. А відсутність прикладу родинних зв'язків унеможлиблює формування в дитині уявлень про родинну взаємодію і не дає достатньої можливості формування уявлення про себе самого. Що призводить в подальшому до виникнення проблем особистісного і соціального характеру у дітей, які вийшли з інституційних закладів.

Саме тому надзвичайно важливо приділяти більше уваги питанням психологічного здоров'я дітей, які ростуть без батьків. Для виконання цієї задачі залучаються, насамперед, психологи і психіатри, педагоги, соціальні працівники. Досвід, який ми отримали в процесі виконання даного проекту може бути корисним для вихователів дитячих закладів та прийомних батьків.

Психокорекційна робота в даному проекті проводилась з **метою** покращення адаптативних соціальних навичок у дітей, які проживають в дитячому будинку.

Об'єктом дослідження в нашій роботі була прихильність дітей, які проживають в інституційному закладі.

Предметом дослідження є психокорекційна робота з дітьми дошкільного віку, які мають розлади прихильності та затримку психічного розвитку.

Зміст психокорекційної роботи полягав у виконанні дітьми запропонованих завдань разом з тренерами та їхніми асистентами; у виконанні проєктивних методик, інтерактивних ігор, спілкуванні з метою створення нового досвіду взаємодії у дітей та спостереженні за процесом з метою його подальшого аналізу. Також важливою складовою у роботі стало проведення екскурсій у місто де діти також отримали новий соціальний досвід.

Організаційні етапи роботи

Перший етап - Підготовка проведення психологічної діагностики дітей. Дана робота була виконана психологами ГО «ГІД» ще до початку дії проекту, в лютому-березні 2016 року за спеціально розробленими методиками:

1. Клінічне спостереження. Методика для спостереження була спеціально розроблена д.м.н. О.П. Мостовою. (див. додаток 1)

Методики для виявлення рівня психологічного розвитку дітей, складеними на основі напрацювань Земцової О.М. [3,4].

Другий етап - Складання програми і тестова перевірка психокорекційної роботи з дітьми. Дана робота була виконана у квітні-травні 2016 року. За результатами проведеної роботи були внесені доповнення і зміни в план роботи і підготовлено проект «Соціально-психологічна адаптація дітей з порушеннями центральної нервової системи та психічними розладами, які позбавлені батьківського піклування», який переміг у конкурсі соціально-культурних проектів 2016 року та отримав підтримку Вінницької міської ради.

Третій етап - Виконання проекту, яке включало:

1. Підготовку і проведення навчання для спеціалістів і тренерів даного проекту.
2. Виконання програми психокорекційної роботи з дітьми, які стали учасниками проекту. Проведення курсу психокорекційних занять та екскурсій для дітей у місто для розширення їхнього досвіду соціальної взаємодії.
3. Аналіз і структуризація отриманих напрацювань. Оформлення методичних рекомендацій

Результати проведених обстежень показали, що діти проявляють ознаки розладів прихильності, затримку психічного розвитку, відповідно до вікової норми та невідповідні форми міжособистісної взаємодії.

Дані результати свідчать про гостру потребу переглянути закритий інституційний підхід до виховання і навчання дітей, потребу в створенні для них умов отримання досвіду простої соціальної взаємодії.

Психокорекційна програма даного проекту складалась з двох взаємодоповнюючих частини:

1. Курс грової психокорекційної роботи із застосуванням ігрових та арт-терапевтичних методів. Мета перевірити можливість зрушення, в сторону покращення, проявів особистісної взаємодії дітей в груповому психокорекційному процесі та покращення показників психічного розвитку дітей.
2. Для розширення спектру соціальної обізнаності дітей за час дії проекту ми також провели три екскурсії в місто. У дітей була можливість побачити тварин в малому домашньому зоопарку, проїхатись на справжньому конику, відвідати планетарій і побачити місто в екскурсійному трамвайчику.

Звичайно лише цих заходів для вирішення проблеми замало, але результати роботи виявились вдалимими і можуть свідчити про ефективність застосованих методів.

Програма психокорекційної роботи для дітей з порушенням прихильності розрахована на 8 занять 2 рази в тиждень, тривалістю 45-50 хвилин.

Інвентар, стимульний матеріал: каремати, м'ячі, стільчики, надувний басейн з пластиковими м'ячиками, легка і приємна на дотик велика шаль або полотно, пазли, вирізані з картону фігури, намальовані різні фігури.

Матеріали для малювання: гуаш, пензлики, посуд для води, скатертинки, олівці, папір А-4.

Матеріали для ліплення: пластилін, солоне тісто, дощечки, скатертинки.

Назви вправ, які використовувались в психокорекційній роботі:
привітання, привітання незвичним способом, «Живі ручки», регулятивна гра «Кольорові долоньки», «Геометрія», «Тополя, травичка», «Аплодисменти», «Дощик», «Австралійський дощ», «Павутинка», «Тунель», «Будиночок», «Коршун», «Їхав пан», «Повій вітер», «Паровозик», «Пузир», ідемо по лісі: «як слони», «як налякані миші», «як козенята», «покажи емоцію», «Автомобіль», «Мурашник», «Колечко», «Сніжки», «Тортик», «Метелик», «Жабки», «Дзеркало», «Барабанщик», «Налисники», «Якмишки».

Використання арт-терапевтичних технік. Малювання та ліплення.

На кожному занятті дітям надається можливість помалювати або зайнятися ліпленням з солоного тіста або пластиліну. Мета роботи полягає в наданні можливості дітям виразити свої переживання, що сприятиме інтеграції отриманого досвіду, дозволить експериментувати.

ВИСНОВКИ

про проведення психокорекційної роботи:

- Досвід застосування арт-терапевтичних методів та вправ для проведення ігрової психокорекційної роботи виявився вдалим. За результатами проведеної роботи ми робимо висновки про необхідність продовження розпочатої діяльності та розширення спектру роботи з дітьми.

- В додатках ми наводимо приклад малюнків дітей, виконаних під час групових занять в одній з шести малих груп (тренери групи І.В. Бухарова та Н. Рибак) Наведені малюнки співвідносяться з результатами роботи в усіх шести групах дітей та ілюструють загальний результат психокорекційної роботи. В порівнянні з умовною віковою нормою розвитку зображення образу в дитячому малюнку, яку наводить В.А. Роменець[8], ми

можемо прослідкувати значний прогрес в малюнках дітей, які отримали психокорекційну роботу (Див. додаток -вкладка)

- Як видно на малюнках, на перших заняттях діти 3-4,5 років малюють

лише хаотичні криві каляки-маляки, де нема навіть нагадувань на зображення якихось образів і пояснень своїм діям діти дають. Проте, при уважному спілкуванні та при допомозі тренерів і волонтерів ці самі діти почали з'єднувати кола і півкола, що свідчить про появу бажання і можливості зображувати якусь ідею. Учасниками в цьому творчому процесі з дітьми були психологи, які отримали нагоду спостерігати: «...початок малюнка. Адже навіть у своїх найпростіших формах він повинен мати два неодмінні моменти: образ та його значення» [8, ст. 48] Спочатку було спілкування з дітьми, наведення прикладів і пояснення психологів, а потім, при вмілому керуванні процесом, і перші творчі та по-дитячи вдалі зображення.

Звичайно, це лише елементи, але саме вони свідчать про появу нових навиків, що може вести до подальшого розвитку психічних функцій у цих дітей.

- Для порівняння наводимо приклад малюнків дітей 2-3 років з

умовною нормою розвитку за цитатою в. А. Роменця (Див. Додаток- Вкладка)

- Саме уважна робота психологів дозволяє, в даному випадку

стверджувати, що діти від розповіді про своєї ідеї перейшли до її зображення. Тобто, діти, які мають затримку психічного розвитку, продемонстрували для свого віку значний прогрес.

- Наведено приклади результатів роботи.
- Отже, отримані результати свідчать про ефективність проведеної нами

роботи і доцільність використання ігрових та арт-терапевтичних методів в психокорекційній роботі з дітьми, які мають розлади прихильності та, відносно вікової норми затримку психічного розвитку.

Використані джерела:

1. Боулби Дж. Создание и разрушение эмоциональных связей / Дж. Боулби // Создание и разрушение эмоциональных связей – М. :Академ. проект, 2004 - С. 232.
2. Выготский Л.С. История развития высших психических функций / Л.С. Выготский // соч. В 6 т. М., 1983 Т. 3.
3. Земцова О.М. Тести для дітей 2-3 років: Навч. посібник. /О М. Земцова. К.: Махаон- Україна, 2006.-112с: іл..- (Розумні книжки).
4. Земцова О.М. Тести для дітей 4-5 років: Навч. посібник/О.М. Земцова.- К.:Махаон- Україна, 2010.-112с.:іл.- (Розумні книжки).
5. Ігнатенко К. Формування прихильності у прийомних дітей як фактор благополучного розвитку особистості / К. В. Ігнатенко // Соціальна педагогіка: теорія та практика.-2010.-№1.- С.30-35.
6. Лисина М.И. Проблемы онтогенеза общения. / М.И. Лисина.- М.: Педагогика, 1986.-245с.
7. Писарик О. Привязанность - жизненно-важная связь. Сборник статей, написанных на основе курса Гордона Ньюфелда «жизненная связь» [<http://alpha-parenting.ru/library/broshyurall/>]
8. Роменець В.А. Психологія творчості: Навч. Посібник. 2-ге вид., доп./В.А. Роменець. – К.: Либідь,2001.-288с.
9. Смирнова Е. О. Теория привязанности: концепція и эксперимент / Е.О. Смирнова // Вопросы психологии.- 1995.- №3.- С. 139-149.
10. Ясінська Х. Адаптація дітей раннього віку до перебування в ДНЗ / Х. Ясінська // Психолог дошкілля №4 (21).

ДОДАТКИ

Таблиця 2.2

**Назви та інструкції до виконання вправ,
які використовувались в психокорекційній роботі**

НАЗВА	ВИКОНАННЯ	КОМЕНТАРІ ДО ВИКОНАННЯ
Привітання	Виконується у колі, тримаючись за руки, проговорюючи ім'я по складах, тупаючи ногами і зближаючись до центру кола, потім ще раз – від центра кола	На підкріплення відчуття індивідуальності кожної дитини, надається увага кожній дитині, зняття тривоги
Привітання незвичним способом	Доторкнутися ліктями, колінами, плечима, носиками тощо	Вправа на зняття напруги, створення веселої атмосфери гри
«Живі ручки»	Ведучий: «А ви знаєте для чого наші ручки? Ручками о спілкуватись! Ручками можна привітатись, ручками можна посваритись, ручками можна поборотись, ручками можна помиритись, ручками можна попрощатись.»	Усі повторюють за ведучим всі рухи руками, згідно запропонованої дії
регулятивна гра «Кольорові долоньки»	Дітям демонструються долоньки вирізані з картону червоного, жовтого і зеленого кольорів. І на відповідну долоньку за принципом світлофора діти реагують активною грою, уповільненням і спокоєм	Допомагає регулювати активність в групі
«Геометрія»	Ведучий: «Дітки, які ви знаєте геометричні фігури, що це?». Продемонструвати наочно зображені з	Вправа спрямована на вміння закріпити наочний матеріал

	прості фігури (коло, квадрат, трикутник) і за потреби пояснити, що зображено. «Давайте спробуємо утворити ці фігури разом», - всі учасники взявшись за руки створюють по черзі задану фігуру. «А тепер, спробуємо повторити усі 3 фігури із закритими очима по черзі – «утворюємо коло!», і т.д.	через дієву пам'ять, на вміння працювати в групі, формування довіри в групі, діагностична. Стимульний матеріал: три аркуша з зображенням окремих геометричних фігур
«Тополя, травичка»	Виконується в колі. Всі піднімають руки догори. Ведучий каже: «Ми – тополі, високі – високі, тягнемось своїми гілочками-листочками високо до сонечка, аж стаємо на носочки. Вітер дме, і ми розхитуємось, але стоїмо міцно-міцно», потім ведучий говорить «а тепер – ми травичка, ростемо низенько-низенько, тихенько - тихенько. Сонечко світить нам лагідно-лагідно» - усі учасники присідають, опускаючи руки донизу. Психологи та волонтери погладжують дітей по спинці, по голові, як світить сонечко. Робимо так декілька разів. В кінці вправи ведучий каже «а тепер ми вітерець, який дме» - усі учасники показують, як дме вітерець	Вправа на відчуття безпеки, коли дме «вітерець», на відчуття прийняття «коли світить сонечко» та відреагування агресії «коли ми – вітерець»
«Аплодисменти»	Кожну дитину ставлять на стільчик та аплодують під ритм імені «Ма – рі - на» декілька раз та вітають її з тим, що вона смілива, відважна і т.д.	Вправа на підкріплення самооцінки, на створення позитивного образу

		дитини, на вирізнення індивідуальності дитини
«Дощик»	Імітація легкого дощику, що накрапає на дитину. Тактильна вправа прогладжування по голові, плечах, спині, руках та ногах	Вправа на відчуття меж свого тіла, підкріплення позитивного сприйняття свого тіла, підняття самооцінки
«Австралійський дощ»	Ведучий: «Всі повторюємо за мною! Піднявся вітер – (дія - тремо долоні). Починає крапати дощик – (дія - рідко плескаємо в долоні). А ось і справжня дощова буря – (дія - тупіт ногами). Буря стихає - (дія - рідко плескаємо в долоні). Тихий шелест вітру – (дія - тремо долоні). Сонце – (дія - руки до гори)»	Вправа на увагу, взаємодію, розрядку
«Павутинка»	Діти передають клубочок ниток один одному, фіксуючи нитку у себе на пальчику. Формується павутинка, заплутуємо дітей, даємо можливість розплутатись самостійно	діагностика взаємних стосунків в групі, виявляє спроможність дітей проявляти себе в складних ситуаціях і вміння знаходити вихід\вирішення
«Тунель»	З великої коробки робиться тунель, через який діти проходять від дверей кімнати до основного місця занять	Вправа на згуртованість, єдність групи. допомоги один одному при проходженні тунелю. Психологи та волонтери також

		пролазять через цей тунель
«Будиночок»	Створення будиночка з великої картонної коробки. Заохочення психологами та волонтерами дітей заходити до будиночка та закріпити свої малюнки на стінках будиночку скотчем, як віконечка. *Психолог сідає в будиночку та пропонує дітям послухати казочку. «Дітки, а йдіть до мене та вмоцуйтеся зручненько. Зараз буде казочка. Не проста а чарівна...» Можливий варіант замість казки – співати пісні разом	Вправа на створення моделі дому та сімейних стосунків. Прикріплені малюнки – як важливий елемент побудови «будинку», важливість індивідуального внеску кожної дитини у побудову «будинку»
«Коршун». Можуть бути варіанти: «Злий пес», «Хитра кішка», «Зміюка» тощо	Один з психологів починає розповідати казку «Жили були сім'я...» Питання до дітей «а хто ми? Пташенята, котенята, цуценята?» Діти вибирають, ким вони хочуть бути. Психолог продовжує «Жили були сім'я котенят. Вони любили бавитися на галявині біля будиночка, гратися у різні ігри. Але раптом біля їхнього будиночка з'явився хижак. Мама – киця стала кликати своїх котенят чимшвидше тікати додому та ховатися біля неї». Психолог у ролі мами, починає тривожно скликати дітей та накриває шаллю зверху, нібито маскуючи їх від хижака. Психолог, у ролі хижака, проходить біля дітей, робить вигляд, що принохується,	*Обов'язково психологу, що був у ролі хижака, треба озвучити дітям, що він тепер не хижак, а «Саша», аби діти могли відділити роль хижака від самого психолога. Вправа на здатність вживати заходи при небезпеці, на відчуття захищеності. *Важливо дозувати ступінь занурення дітей у гру, щоб контролювати рівень страху «коршуна». 4-х

	бідкається, що чути – чує здобич, та не бачить і летить геть	річні діти можуть сприймати «коршуна» як реальність! *Гра «Коршун» може бути дещо змінена. У цьому варіанті не було уже особи яка захищає від хижака, а була лише безпечна територія, роль якої виконував надувний басейн (імпрровізоване гніздечко), дана версія гри сприйнялась дітьми позитивно та емоційно
«Їхав пан». Для менших дітей.	Дитина сідає на коліна до психолога. Психолог імітує рух на коні, легенько піднімаючи та опускаючи дитину на колінах. «Їхав, їхав пан - пан, на конику сам, сам. В червоному жупані, на білому коні. А коник пана – бух!» При цьому втримуючи дитину психолог наче перекидає дитину. І так – декілька разів	Вправа на формування довіри, на відчуття безпеки навіть у страшній ситуації. Тілесний контакт направлений на формування меж тіла, на позитивне прийняття дитини, на підняття самооцінки та зменшення тривог
«Повій вітер»	Ведучі беруть шаль (покривало) за кінчики та синхронно піднімають та опускають її. Діти знаходяться знизу	Заспокоєння, відчуття безпеки.

	під покривалом. 1 хв	
«Паровозик»	Використовують шаль чи мотузку, яка волочиться по полу. Ведучий-«паровоз» проходить повз дитину, а та бере мотузку в руку, «чіпляючись» вагончиком. «Паровозом» потім стають всі діти по черзі	На згуртованість, взаємодію
«Пузир»	Беремось за руки, стаємо в коло зі словами «надувайся пузир» — відходимо назад, коло стає велике, а зі словами «він лопнув» — збігаємось до центру	Сприяє формуванню дружніх відносин, відчуття єдності, приналежності до групи. Емоційна розрядка
Ідемо по лісі: «як слони», «як налякані миші», «як козенята»	Вся група стає один за одним за ведучим та імітує ходу тварин	На згуртованість, взаємодію
«покажи емоцію»	діти по-черзі виймають листочки з намальованими емоціями і тренер просить показати цю емоцію.	Направлена на корекцію емоційної сфери
«Автомобіль»	Ведучий пояснює дітям про кольори світлофора і рух автомобілів та пішоходів, потім в руку бере автомобіль показує де знаходиться дорога (НЕБЕЗПЕКА), їдуть автомобілі, а де безпечна зона для пішоходів. Коли ведучий каже: «червоний» (імітує рух автомобіля зі словами «БІ-БІП») - діти обіймають один одного та сідають на стільчики або каремат поряд з іншим психологом, а потім ведучий говорить	Рухова гра на вміння спостерігати і слухати, а також корекцію взаємостосунків, ознайомлення з навколишнім світом. *Можуть бути змінені правила гри. На карематі будували машину, запитували хто буде вікно,

	що загорівся на світлофорі «зелений» дітям дозволяється бігати - небезпека минула, так повторюємо 3-5 разів	колесо, руль. Вправа сподобалась, діти взаємодіяли один з одним. Ведучий був пішоходом, який переходив дорогу, а діти голосом імітували зупинення або рух машини
«Мурашник»	Діти стають тісно навколо ведучого, опускаючи голову. Ведучий дає команду «Сонечко встало» - всі діти розбігаються, хто куди, по команді ведучого «сонечко сідає» всі діти мають зібратися в мурашник, команда «засинаємо» - діти схиляють голову, наче засипають, ведучі в цей час обнімають дітей	На згуртованість, взаємодію
«Колечко»	Садимо дітей в рядочок, вони складають руки долоньками разом, ведучий з колечком в руках підходить до кожної дитини і імітує передачу колечка дітям по черзі, і лише одному потайки дає його насправді. Далі зі словами «Колечко-колечко, вийди на крилечко» дитина у якої колечко має вистрибнути із загального ряду так, щоб її не спіймали інші діти, потім ця дитина стає ведучим, і т.д.	Вправа на розвиток уваги, взаємодії, швидкості реагування. Сприяє розвитку адаптативних навичок
«Сніжки»	З бумажки діти роблять сніжки, кидають один в одного, та всі разом в ведучого	Виконується з метою зняття агресії, розрядки
«Тортик»	Ведучий пропонує дітям	Вправа на взаємодію

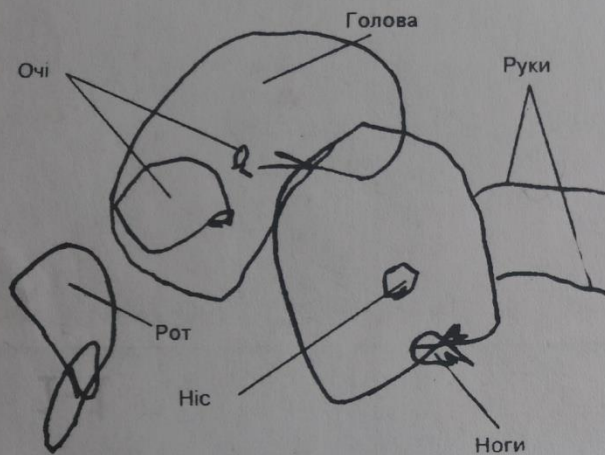

Рис. 2

Андрійко Р. (2 роки). Зображення людини. Елементи образу, що не поєднані між собою

Для порівняння наводимо приклад малюнків дітей 2-3 років в умовній нормі розвитку психіки (за цитатою В.А. Роменця)

Роменць В.А. Психологія творчості: Навч. Псіб. 2-ге вид., доп./В.А. Роменць. — К: Либідь, 2001. — 288с., стор. 50, 60]

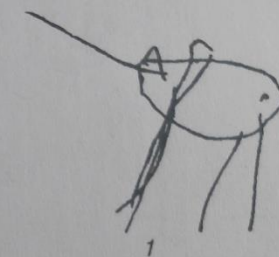
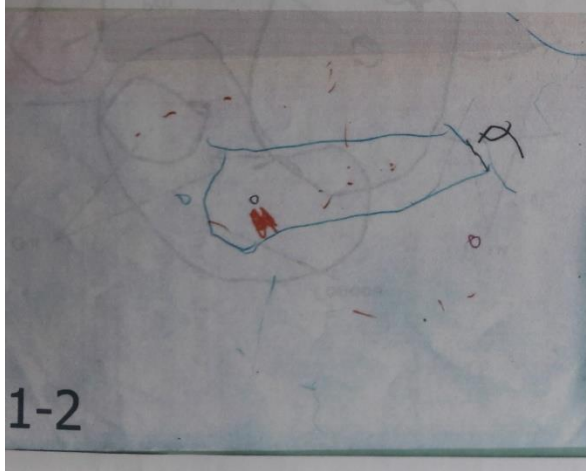
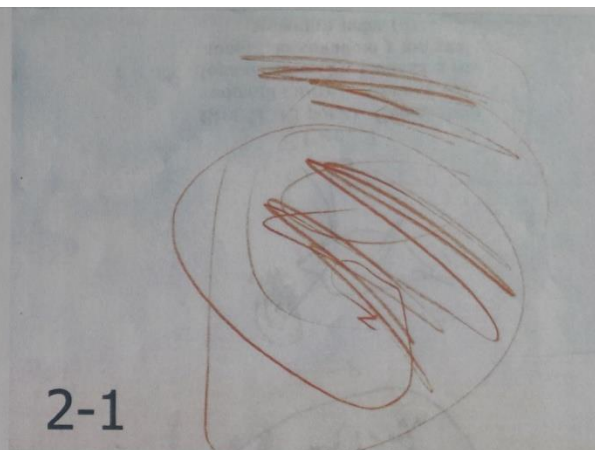
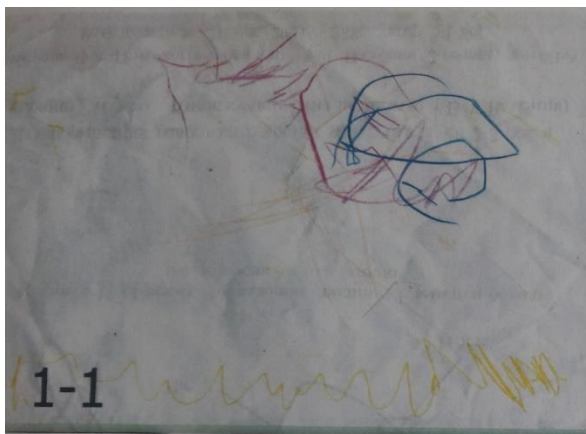
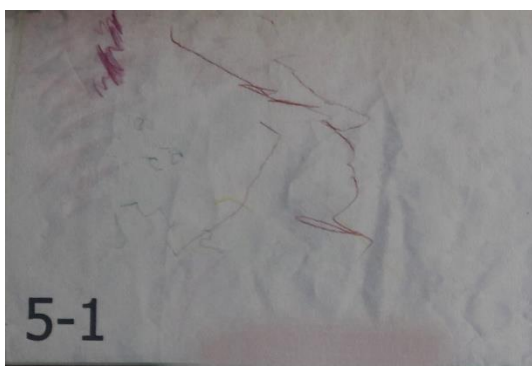
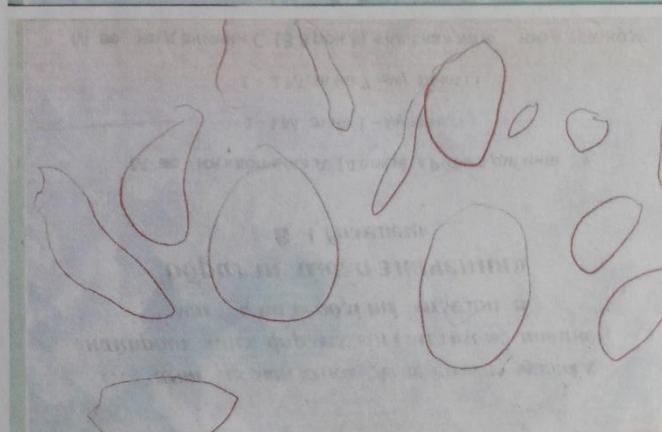
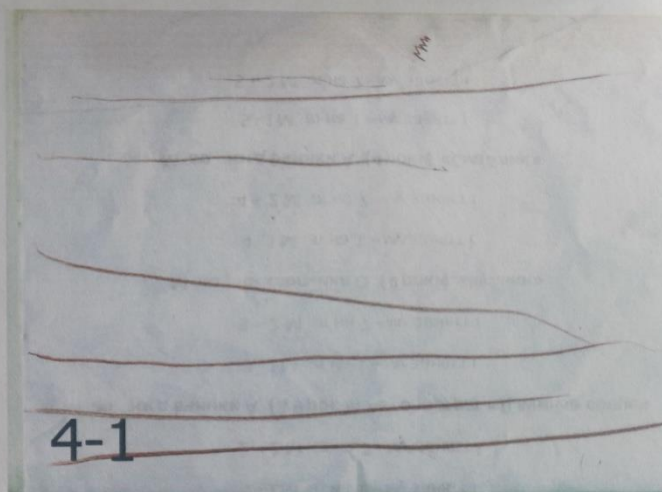
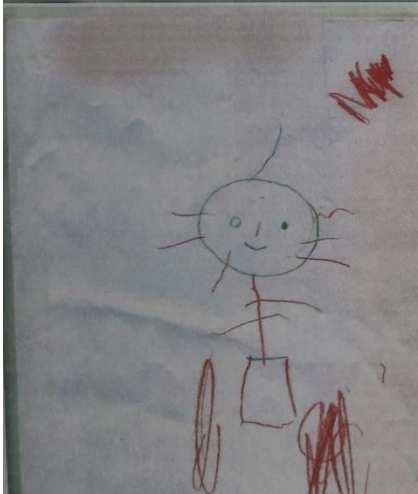
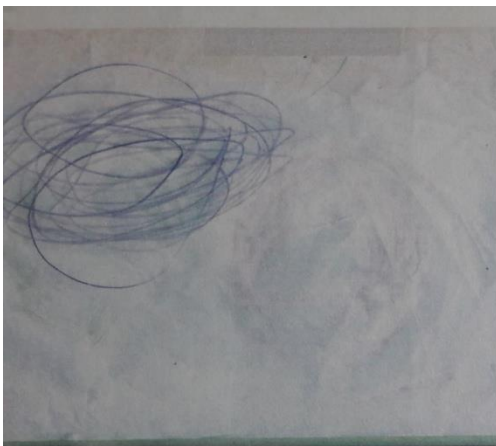

Рис. 7

Віта П. (3 роки). Своєрідний творчий синтез. Собака (1). Зоряне небо (2). Собака з головою, виконаною у вигляді зоряного неба (3)

5-1

5-2

*«... пчит як малюнка. Адже енавіт ьусваїх
найпрот іших формах він (малюнок) повинен
мит идва неодмініи момент и
образ т айого значення»
В А Роменець*

М аю нххлпчика А (4 роки) «Риба з дигини»

1-1М аї на 1-му занятті

1-2 М аї на 7-му занятті

М аю нхд вчинки С (3 8 рок в) «Кв ітка» малю нхд а зразком

2-1М аї на 1-му занятті

2-2 М аї на 7-му занятті

М аю нхд вчинки А (3 9 рок в) Автопортрет «Д вчинка-сонце»

3-1М аї на 1-му занятті

3-2 М аї на 7-му занятті

М аю нххлпчика Q (4 роки) «Кульки»

4-1М аї на 1-му занятті

4-2 М аї на 7-му занятті

М аю нхд вчинки А (4 роки) «См айлик»

5-1М аї на 1-му занятті

5-2 М аї на 7-му занятті

	приготувати торт, яка складається з інгредієнтів (борошно, цукор..). Дитина вибирає, яким хоче бути інгредієнтом. Діти стають тісним колом перед ведучим, ведучий імітує роботу міксера, що змішує інгредієнти. «Змішування» відбувається рухами навколо ведучого, та дітей навколо своєї осі в тісному колі.	в групі, розвиток уваги
«Метелик»	Під час виконання вправи розповідали дітям маленьку казку про те як на Світ з'являється метелик. *Діти уявляли себе метеликами, прокидалися розправляли крильця і починали літати при цьому віталися один з одним носиками, щічками, ручками, колінцями	Вправу діти виконували із задоволенням. Їх цікавив процес «як з'являється метелик», та маленька казка, яку ми озвучували як супровід до цієї історії про появлення метелика
«Жабки»	Уявляли що ми маленькі жабки які не розмовляють, але коли хочуть привітатися то доторкаються долоньками, а коли хочуть запитати як справи доторкаються носиками, а коли хочуть подружитися доторкаються колінцями	На взаємодію в групі
«Дзеркало»	Хтось один був дзеркалом всі інші підходили і по черзі показували дзеркалу різні емоції, а дзеркало в свою чергу відтворювало все що бачило	Вправа на взаємодію, розуміння відображення себе у стосунках з іншими
«Барабанщик»	Плескати долонями по колінах,	Виконується з ціллю

	підлозі, під віршик: - - Барабаню, барабаню, барабаню цілий день Барабаничик я завзятий, знаю безліч я пісень	зняття агресії, розрядки
«Налисники»	Дітям пропонується полежати на карематі. Потім тренери обережно дитину загортають у каремат, як налисник. «Налисники» можуть розвертатися, діти при цьому можуть просто полежати. Інші діти можуть поплескати «налисник» ззовні	Вправа на відчуття свого тіла, довіри до оточення, усвідомлення обмеження
«Як мишки»	Поверталися до групи як мишки, коли подзвонили до групи сховалися, присівши біля дверей	Вправа для згуртованості дітей

ІГРИ, ВПРАВИ	СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ВИКОНАННЯМ ВПРАВ	ВИСНОВКИ ТРЕНЕРІВ
Знайомство. -1. Гра у м'яч. Діти кидали м'яч психологам та волонтерам, всі називали свої імена. -2. Провели в колі, при цьому плескали один одному в долоні, коли називали ім'я, у другому колі тупотіли ногами під ритм імені, яке вимовляли по складах. -3. Тренер: «Мене звати Ірина, моє ім'я схоже на дерево», далі називає своє ім'я по складах «І-ри-на» та показує рух, схожий на рух гілки дерева. Далі всі по черзі називають свої імена, кажуть на що схоже ім'я та пропонують рух. Далі по колу усі разом повторюють ім'я та рух або звук «дерева», «кішки» ін.	Цікаво було виконувати вправи, які дозволяли рухатись. Важливо, щоб відбулось зняття напруги у групі	Діти в кожній групі всі один одного знають. В групі відбувалось знайомство з тренерами та встановлювались правила роботи в групі

Привітатись віршиком	Привітатись віршиком виявилось дуже складно, Діти реагували не охоче, був прояв агресії зі сторони однієї дівчинки	Діти не хочуть повторювати вправи, де треба прикладати зусилля, краще йдуть вправи, де не треба напружуватись
Привітання незвичним способом	Не всі діти відразу включаються в гру, але з охотою повторюють за дорослими їхні рухи. Потім самі починають пропонувати варіанти	Вправа на зняття напруги, створення веселої атмосфери гри

2-й етап заняття «РОЗКРИТТЯ, ЗАНУРЕННЯ В ПРОЦЕС»
20-25 хвилин.

Використані ігри та вправи:

ІГРИ, ВПРАВИ	СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ВИКОНАННЯМ ВПРАВ	ВИСНОВКИ ТРЕНЕРІВ
«Аплодисменти»	Діти виконували завдання по 2 рази, було багато емоцій. Проте в деяких групах на початку дітям подобалось бути на стільці, але іншим учасникам вони не аплодували	Було бажання дітей привернути увагу до себе, отримати свою порцію підкріплення, проявлялась конкуренція між дітьми, яка потребувала корекції поведінки від тренерів
«Ідем, ідем по по лісі...»	Важко повторювати за ведучим завдання і зберігати ритм вправи	Дітям потрібно мати час для налаштування на групову роботу

«Геометрія»	Вправа виявилась доволі складною для дітей, відбулась частково, лише демонстрацією і обговоренням запропонованих фігур («де ви зустрічали?», або – «на який предмет в реальному житті схожа ця геометрична фігура?»). Побудувати фігури не вдалось. В інших групах вправа також викликала утруднення для виконання	Відповідно до свого віку, діти чітко давали правильну відповідь, але асоціативні зв'язки виявились слабкими. Не було бажання взаємодіяти один з одним, тобто, братися за руки та взаємодіяти разом. Заняття проходило в спортивному залі де багато додаткових стимулів для власного знайомства дитини з навколишнім середовищем. Тому, було прийнято рішення не обмежувати дітей і надати можливість ознайомитись з приміщенням та поспостерігати за їхньою поведінкою
«Малювання»	Діти не охоче малювали, більшість просто калякала листочок. Волонтери та психологи на прохання дітей долучались до малювання	У дітей недостатній рівень розвитку уяви і заблокована спонтанність, малюють, переважно, тільки те, що їм скажеш (ручки, очки, ротик)
«Вітерець»	Під час малювання психологи беруть шаль і над дітьми	Вправа на відчуття безпеки, захищеності

	створюють хмарку, з якої віє вітерець та може накрапати дощик, від якого дітки можуть ховатися в будиночок	
--	--	--

3-й етап заняття «ІНТЕГРАЦІЯ та ЗАВЕРШЕННЯ» 10-15 хвилин.

Використані ігри та вправи:

ІГРИ, ВПРАВИ	СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ВИКОНАННЯМ ВПРАВ	ВИСНОВКИ ТРЕНЕРІВ
«Сонечко-дощик»	Добре видно по дітях, як змінюються їхні емоції	Сподобалось у музичному супроводі
«Чарівний дощик»	Не всі діти із задоволенням виконували завдання, не були сконцентровані	Не всі діти можуть відчувати довіру, розслабитись, взаємодіяти

ВИСНОВКИ:

За загальним спостереженням про виконання завдань у групах робимо висновок, що знайомство відбулося, закладено фундамент для формування довіри та можливості продовження роботи.

ЗАНЯТТЯ 2

Час виконання – 45-50 хвилин.

Мета заняття. – Створення відчуття безпеки у дітей для формування умов розвитку здатності до взаємодії.

Завдання. – Створити цікаву атмосферу для дітей, використовуючи прості зрозумілі ігри. Під час виконання вправ провести спостереження за реакціями дітей під час гри.

Завдання для спостереження (для асистентів, студентів-волонтерів):

1. Допомогати ведучому відслідковувати час виконання вправ.
2. Спостерігати за дітьми, хто як розуміє і реагує на інструкцію ведучого, чи включена дитина у взаємодію, допомагати дітям, які випадають з робочого процесу.
3. Нотувати свої спостереження.

1-й етап заняття «ПРИВІТАННЯ І РОЗІГРІВ» 5 - 10 хвилин.
Використані ігри та вправи:

ІГРИ, ВПРАВИ	СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ВИКОНАННЯМ ВПРАВ	ВИСНОВКИ ТРЕНЕРІВ
-1.Привітання плечима, стопами, носіками, колінками, застосовуючи музичний супровід. -2.у колі, тримаючись за руки, приговорюючи ім'я по складах, зближаючись до центру кола, потім ще раз – від центру кола	На початку заняття діти дуже збуджені та активні, дозволяємо їм декілька хвилин провести активно, та не заплановано, потім починаємо з активних вправ	Вправи дають приклад особистісних переживань кожній дитині. Придільється увага кожній дитині, знижується тривога
Тупотіли і плескали в	Діти відразу включаються	Вправа на зняття

долоні «як мишки», «як слони»	в гру, з охотою повторюють за дорослими їхні рухи. Потім самі починають пропонувати варіанти	напруги, створення веселої атмосфери гри
-------------------------------	--	--

2-й етап заняття «РОЗКРИТТЯ, ЗАНУРЕННЯ В ПРОЦЕС» 20-25 хвилин.

Використані ігри та вправи:

ІГРИ, ВПРАВИ	СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ВИКОНАННЯМ ВПРАВ	ВИСНОВКИ ТРЕНЕРІВ
«Аплодисменти»	Діти виконували завдання більш охоче	Рівень конкуренції у дітей при виконанні цієї вправи знизився, але дуже помітна незбалансованість готовності «брати і віддавати»
«Показати звуки тварин»	Викликала невелику складність у зв'язку з тим що діти не знали які звуки видає більшість тварин	Потрібно знайомити дітей з тваринним світом
«Живі ручки»	Була привернута увага до того, що можна робити своїми руками, як взаємодіяти.	Потрібно виконувати вправи на знайомство з можливостями свого тіла. Формування довіри і уваги до себе. Виконання вправи виявилось корисною інформацією, про способи взаємодії

«Австралійський дощ»	Діти добре включились в гру, вдалось створити умови для взаємодії	Після створення атмосфери зацікавлення діти краще виконують запропоновану послідовність дій
«Коршун»	Спочатку діти грали за запропонованими правилами, а потім динаміка пішла у деструктивному напрямку, діти падали, намагалися вилізти із під шалі, включалися у конкурентні стосунки	Основна вправа, дуже діагностична і дає хороший терапевтичний ефект
«Пузир»	Діти не дуже розуміють цю гру	Важко йдуть завдання, де потрібно спонтанно зближуватись з іншими дітьми і дорослими
«Ритми дощичку»	Завдання на згуртування групи	Вправа на зниження рівня тривоги
«Назви тваринку»	Кожна дитина називає тваринку, який звук вона видає та як робить, всі інші діти повторюють по черзі	Гра відносно-спокійна, але активна. Діти вчаться прислухатися один одного та зацікавлено виконують вправу всі разом. Вправа розвиває увагу, та повагу дітей один до одного. Також розвиває уяву
Гра-змагання «Хто швидше»	Під час гри діти розділені на пари, або групи. Одна дитина тримає кільце, інша нанизує на нього фігуру тваринки. Активна співпраця дітей один	Якщо діти не впорались у парі, замінюємо пару. Дорослі допомагають тим парам, які затримуються,

	з одним, повага	долучаючи по допомогу всіх інших дітей. Вправа на розвиток дрібної моторики і взаємодію
«Павутинка»	Коли дитині передавали клубок вона повинна була сказати що вона любить та передати клубок далі. Після кількох кіл дітям так само цікаво було розплутувати павутину та змотувати клубок	Під час виконання гри діти полюбляли сидіти у тренерів на руках
«Малювання» і «Сніжки»	Малювали погані емоції, потім малюнки зім'яли, і кидалися «сніжками», знімали агресію	У дітей збіднена уява і заблокована спонтанність, малюють, переважно, тільки те, що їм скажеш (ручки, очки, ротик)
«Вітерець»	Під час малювання психологи беруть шаль і над дітьми створюють хмарку, з якої віє вітерець та може накрапати дощик, від якого дітки можуть ховатися в будиночок	Вправа на відчуття безпеки, захищеності

3-й етап заняття «ІНТЕГРАЦІЯ та ЗАВЕРШЕННЯ» 10-15 хвилин.

Використані ігри та вправи:

ІГРИ, ВПРАВИ	СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ВИКОНАННЯМ ВПРАВ	ВИСНОВКИ ТРЕНЕРІВ
«Сонечко-дощик»	Добре видно по дітях, як змінюються їхні емоції, прослідковується особистісна прихильність дітей	Сподобалось у музичному супроводі. Формується готовність до більш тісного контакту з іншими людьми
«Паровозик»	Не всі хочуть виконувати завдання на об'єднання групи	Присутній високий рівень конкуренції
«Чарівний дощик»	Не всі діти із задоволенням виконували завдання, не були сконцентровані.	Не всі діти можуть відчувати довіру, розслабитись, взаємодіяти
«Повій вітер»	Діти знаходяться знизу під покривалом. 1 хв.	Діти отримують заспокоєння після проведеної роботи

ВИСНОВКИ:

В програмі потрібно робити чергування активних і пасивних вправ, потрібно обігравати кожну вправу, розповідати якусь цікаву передісторію. Дітям подобаються казки, в які вони можуть потім пограти. Без зацікавлення дуже важко утримувати увагу дітей. У більшості дітей спостерігається відставання відповідного до віку психічного розвитку, але в грі проявляється можливість до скорочення цього відставання. Тому дана робота є вкрай важливою для дітей.

ЗАНЯТТЯ 3-7

Час виконання – 45-50 хвилин.

Мета заняття. – Створення відчуття безпеки у дітей для формування умов розвитку здатності і напрацювання навиків до взаємодії та прихильності у групі.

Завдання. – Створити цікаву атмосферу для дітей, використовуючи прості зрозумілі ігри. Під час виконання вправ провести спостереження за реакціями дітей під час гри.

Більшість вправ, які запропоновано в даній програмі, повторюються на наступних заняттях із незначними змінами або доповненнями. Тренерам важливо бути уважними до поведінки дітей і давати їм завдання, які сприятимуть створенню нових навиків у взаємодії та стануть корисні для особистісного розвитку дітей. Повторення вправ допомагає закріпити навички, а зміна/доповнення умов гри сприяє розвитку творчих здібностей у дітей.

Завдання для спостереження (для асистентів, студентів-волонтерів)

1. Допомогати ведучому відслідковувати час виконання вправ.
2. Спостерігати за дітьми, хто як розуміє і реагує на інструкцію ведучого, чи включена дитина у взаємодію, допомагати дітям, які випадають з робочого процесу.
3. За завданням тренера проводити вправи, або приймати участь в іграх.
3. Нотувати свої спостереження. Робити висновки.

1-й етап заняття «ПРИВІТАННЯ І РОЗІГРІВ» 5 - 10 хвилин.

Використані ігри та вправи:

ІГРИ, ВПРАВИ	СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ВИКОНАННЯМ ВПРАВ	ВИСНОВКИ ТРЕНЕРІВ
-1. Привітання плечима, стопами, носиками, колінками, застосовуючи музичний супровід. -2. у колі, тримаючись за руки, приговорюючи ім'я по складах, зближаючись до центру кола, потім ще раз – від центру кола	На початку зайняття діти дуже збуджені та активні, дозволяємо їм декілька хвилин провести активно, та не заплановано, потім починаємо з активних вправ. Діти почали щиріше підтримувати один одного	Вправи дають приклад особистісних переживань кожній дитині. Придільється увага кожній дитині, знижується тривога
-1. Тупотіли і плескали в долоні «як мишки», «як слони» -2. «Конячки» - скакали на великих м'ячах	Діти відразу включаються в гру, з охотою повторюють за дорослими їхні рухи. Потім самі починають пропонувати варіанти	Вправа на зняття напруги, створення веселої атмосфери гри

2-й етап заняття «РОЗКРИТТЯ, ЗАНУРЕННЯ В ПРОЦЕС»

20-25 хвилин.

Використані ігри та вправи:

ІГРИ, ВПРАВИ	СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ВИКОНАННЯМ ВПРАВ	ВИСНОВКИ ТРЕНЕРІВ
«Тунель»	Вправу можна виконувати як на початку заняття, так і після привітання. Вона ніби розділяє час на «до» заняття і «після»	Вправа на згуртованість, єдність групи, здатність допомагати один одному при проходженні тунелю. Психологи та волонтери також пролазять через цей тунель
«Метелик»	Під час виконання вправи розповідали дітям маленьку казку про те як на Світ з'являється метелик	Цю вправу діти виконували із задоволенням. Їх цікавив процес «як з'являється метелик», та маленька казка, яку ми озвучували як супровід до цієї історії про появлення метелика
«Тортик»	Діти по-різному відчують себе «інгредієнтами торта»	Готовність бути «інгредієнтом» може свідчити про зацікавленість у перебуванні в групі, про зниження тривоги від досить близького контакту з іншими
«Аплодисменти»	Завдання перестало для більшості дітей бути захопливим, але бути в центрі уваги їм подобається	Рівень конкуренції у дітей при виконанні цієї вправи знизився, але незбалансованість готовності «брати і віддавати» дуже помітна

«Показати звуки тварин»	Викликала невелику складність у зв'язку з тим що діти не знали як звучить більшість тварин	Потрібно знайомити дітей з тваринним світом
«Знайди пару»	Гра, в якій зображено у вигляді пазлів дві картинки-пари: музичні інструменти, пори року, їжа, предмети побуту	Це було дуже голосно та активно, діти не змогли один з одним «поділити» частинки. Наступного разу правила гри ми змінили
«Знайди маму тваринки-дитинки»	Діти виконували вправи із задоволенням, не відволікаючись від запропонованого завдання	Гра вчила дітей поважати один одного, розвивала вміння чекати (чекати свою чергу)
«Живі ручки»	Була привернута увага до того, що можна робити своїми руками, як взаємодіяти	Виконання вправи виявилось корисною інформацією, про способи взаємодії з іншими. Вправа підходить для переключення уваги
«Пори року»	Діти складали пазли в команді з дорослими.	Взаємодія відбувається, переважно, за ініціативи дорослих.
«Австралійський дощ»	Діти добре включились в гру, вдалось створити умови для взаємодії	Після створення атмосфери зацікавлення діти краще виконують запропоновану послідовність дій
«Коршун» Варіанти вправи: «Хитра кішка»,	Спочатку діти грали за запропонованими правилами, а потім діти почали випробовувати різні варіанти поведінки у штучно	Основна вправа, дуже діагностична стосовно розладів прив'язаності у дітей та можливості формування довіри і

«Злий пес» «Зміюка» тощо	створених небезпечних ситуаціях. Після виконання вправи істотно змінювалась поведінка і взаємодія в групі. Роль «Коршуна» виконувати хотіли не всі. Може зайняти 10-15 хвилин	почуття захищеності В грі проявлялось багато агресії
«Сніжки»	Можливість вивільнити агресію може надмірно захоплювати. Може зайняти 10-15 хвилин	Важливо, щоб і ведучі приймали участь, а діти змогли закидати їх «сніжками»
«Пузир»	Діти не дуже добре розуміли цю гру. Після створення більш довірливих стосунків в групі діти стали з більшим задоволенням обійматись та бігти одне до одного. Але ця гра не стала улюбленою для всіх	Важко йдуть завдання, де потрібно спонтанно зближуватись з іншими дітьми і дорослими
«Уявна статуя»	Діти зображали будь-яку бажану ними фігурку тварини, квітки, дерева, та стояли як «статуя» тоді, коли не грала музика, коли починався музичний супровід, діти мали поводитись активно	Можливість вибирати яку саме фігурку дитина хоче показувати дало можливість проявити себе як особистість та звернути увагу на те, що ми всі поважаємо один одного, та із задоволенням пишаємось тим, яку фігурку обрали інші діти
«Налисники»	Деякі діти почували себе некомфортно в середині «налисника», тому деяких дітей ми клали вище, щоб	Вправа показує можливість переживання обмеження, довіри до себе і оточуючих. Та ставлення

	вони бачили що відбувається. Деякі діти вели себе агресивно по відношенню до дітей в «налиснику». Інші весело закручувалися в «налисник» з каремату. Лоскотали ніжки тому хто був у «налиснику», стукали по «налиснику» вже набагато легше ніж на попередніх заняттях	до того, хто потрапив в халепу, про взаєморозуміння і допомогу. Вправа потребує особливої уваги тренерів, можливі прояви агресії в дітей
«Дзеркало»	Хтось один був дзеркалом, а всі інші підходили і по черзі показували дзеркалу різні емоції, а дзеркало в свою чергу відтворювало все що бачило	Спочатку показували язика або просто балувались, але потім почали придумувати різні рухи. Розвиток моторики, вміння відтворювати рухи, приглядатись до інших
«Покажи емоцію»	Діти по-черзі виймають листочки з намальованими емоціями, а тренер просить показати цю емоцію	Вправа направлена на корекцію емоційної сфери дітей
«Жабки»	Уявляли що ми маленькі жабки які не розмовляють, але коли хочуть привітатися - то доторкаються долоньками, а коли хочуть запитати як справи доторкаються носиками, а коли хочуть подружитись доторкаються колінцями	Гра показує рівень довіри та готовності до взаємодії
«Мішень»	Сідали навпроти мішені і уявляли, що набираємо	Підготовка до навчання і можливість проявити

	повну жменю буквочок і кидали кожену букву в мішень, при цьому голосно вигукуючи її	агресію
«Ритми дощички» всі сіли навколо товстого каремата та вистукували за психологом ритм дощу	Завдання на згуртування групи	Вправа на зниження рівня тривоги
«Автомобілі»	-1. На зелене світло під музику бігали по залі, коли музика припинялась загоралося червоне світло і діти вистрибували на лавку. -2. На карематі будували машину, запитували хто буде вікно, колесо, руль. Вправа сподобалась, діти взаємодіяли один з одним, що буває рідко. Ведучий був пішоходом, який переходив дорогу, а діти голосом імітували зупинення або рух машини (у дітей погана концентрація уваги)	Гра на увагу, на вміння дотримуватись правил, на взаємодію.
«Назви тваринку»	Кожна дитина називає тваринку, який звук вона видає та як робить, всі інші діти повторюють по черзі	Гра відносно-спокійна, але активна. Діти вчать прислухатися один одного та зацікавлено виконують вправу всі разом. Вправа розвиває увагу, та повагу

		дітей один до одного. Також розвиває уяву
Гра-змагання «Хто швидше»	Під час гри діти розділені на пари, або групи. Одна дитина тримає кільце, інша нанизує на нього фігуру тваринки. Активна співпраця дітей один з одним, повага	Якщо діти не впорались у парі, замінюємо пару. Дорослі допомагають тим парам, які впорались пізніше за всіх, долучаючи до допомоги всіх інших дітей. Вправа на розвиток дрібної моторики і взаємодію
«Павутинка»	Коли дитині передавали клубок вона повинна була сказати що вона любить та передати клубок далі. Після кількох кіл дітям так само цікаво було розплутувати павутину та змотувати клубок. Під час виконання гри діти полюбляли сидіти у тренерів на руках	Під час виконання гри діти полюбляли сидіти у тренерів на руках.
«Колечко»	Дітям подобалось зловити «особливого»	Розвиток уваги та спостережливості. Вміння витримувати «особливу увагу»
«Тополя - верба»	Коли ведучий каже: «верба» - діти обіймають один одного та усміхаються, а коли каже: «тополя» - ходять по одному з піднятими вгору руками	Рухова гра на вміння спостерігати і слухати, а також корекцію взаємостосунків з оточуючими
«Малювання»	Малювали погані емоції, потім малюнки зім'яли, і	Дітей мають збіднену уяву і заблоковану

